

การศึกษาบทบาทการเป็นศูนย์กลางย่อย (Sub-Center) ของชุมชนวงแหวน อ.เมือง จ.มหาสารคาม

Sub-Center Role of Vangnang Community, Mueang District Maha Sarakhm Province

ยุทธนา ขำขันมะลี¹, ถวัลย์ นิยมพานิชพัฒนา²

Yutthana Khakanmalee¹, Thawon Niyompanitpatana²

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอผลการศึกษบทบาทการเป็นศูนย์กลางย่อยของชุมชนวงแหวน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยมีวัตถุประสงค์ในภาพรวมคือ (1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการเป็นศูนย์กลางย่อย (2) เพื่อศึกษาขอบเขตประเภทสินค้าและการบริการในพื้นที่ และ (3) เพื่ออธิบายผลการศึกษาต่อแนวโน้มนการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพในพื้นที่ ผลจากการศึกษาจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวางแผนเพื่อพัฒนาพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนบนพื้นฐานการทำวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งนี้ข้อมูลเชิงปริมาณทำการเก็บข้อมูลโดยการแจกแบบสอบถามสำรวจความพึงพอใจแบบ Likert Scale 5 ระดับ ข้อมูลเชิงคุณภาพได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกถึงโครงสร้างจากกลุ่มตัวอย่างที่มีความเกี่ยวข้องข้องในการกำหนดนโยบายการพัฒนาพื้นที่ ผลจากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดการเป็นศูนย์กลางย่อยของชุมชนดังกล่าว คือ (1) การมีทำเลที่ตั้งที่เหมาะสม (2) การมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกและสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้ง่าย (3) การมีสินค้าและบริการที่หลากหลาย และ (4) ระยะทาง ในการศึกษาขอบเขตตลาดพบว่าผู้มีมาใช้บริการจากระยะทางไกลที่สุดคือตำบลท่าขอนยาง ซึ่งมีระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร ด้านทิศตะวันตกมีอิทธิพลไกลออกไปถึงตำบลท่าขอนยาง ทั้งนี้ข้อควรคำนึงคือ ปัญหาเรื่องความสะดวก ความต้องการพื้นที่สาธารณะ การให้บริการและปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการน้ำเสียและขยะในพื้นที่ ทั้งนี้ผลการศึกษาดังกล่าวเป็นเพียงองค์ประกอบย่อยเกี่ยวกับบทบาทเมืองในการจัดทำแผนพัฒนา ดังนั้นเพื่อให้มีความสมบูรณ์ในการจัดทำแผนพัฒนาจึงควรมีการศึกษบทบาทของชุมชนเพิ่มเติมในทุกมิติและทุกระดับต่อไป

คำสำคัญ : ศูนย์กลางหลัก, ศูนย์กลางย่อย, บทบาทเมือง, กิจกรรมเมือง

¹ นิสิตปริญญาโท, สาขาการออกแบบผังเมืองและชุมชน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² อาจารย์, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹ Master of Architecture Program in Urban Architecture, Faculty of Architecture, Urban Design and Creative Arts, Mahasarakham University

² Lecturer, Faculty of Architecture, Urban Design and Creative Arts, Mahasarakham University

Abstract

This paper presented the roles of sub-center of Waeng Nang community, Mueang district, Maha Sarakham province. The overall objectives are (1) to study the factors contributed to the emergence of sub-center, (2) to determine the scope of products and services in the area, and (3) present the physical changing trend in the area. The results of this study could be applied to use effectively for sustainable development plan in which based on the mixed research methods. The quantitative data was obtained by the satisfaction survey, Likert Scale 5 levels. The qualitative data was obtained by in depth semi structured interviews from purposive sample group involved in determining and developing management policy. The results indicated that the factors caused the sub-center of the community consisted of; (1) the location, (2) transportation system and easy accessibility, (3) a variety of products and service, and (4) distance. In addition, the study of market scope, it is found that longest distance for people coming to use services from Tha-khon Yang sub-district is about 20 kilometres on the west and influenced to Tha-khon Yang sub-district. However, it should be taken in account about the hygiene issues, public space requirements, services and environmental problems, particularly wastewater and solid waste management in the area. The results of such study are just only elements relevant to roles of city in the development plan. Therefore, in order to reach the integrity of the plan, it should further be studied the details of roles of community in all dimensions and levels.

Keywords : Central Place, Sub-center, Roles of city, Town activity

บทนำ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่อันเนื่องมาจากกิจกรรมในพื้นที่ แนวคิดการพัฒนาเมืองนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ตามการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการขนส่งซึ่งเป็นปัจจัยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น การขนส่งสินค้า การเดินทาง ในศตวรรษที่ 18 การติดต่อและขนส่งสินค้าใช้ทางเรือเป็นหลัก เมืองในยุคนี้จึงนิยมตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำ ต่อมาหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 19 ใช้เทคโนโลยีด้านการคมนาคมขนส่งรูปแบบใหม่ จึงเริ่มมีการสร้างรถไฟและรถราง เกิดการพัฒนาเมืองแบบหลายศูนย์กลาง เกิดรูปแบบเมืองรถรางที่การพัฒนากระจุกตัวเป็นแนวเส้น

ตรงตามแนวเส้นทางรถราง ในปัจจุบันเทคโนโลยีการขนส่งมีความก้าวหน้าขึ้น เริ่มมีรถยนต์เป็นยานพาหนะในการขนส่งเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ ก่อให้เกิดการค้าขึ้น การผลิตและการขนส่งจะช่วยเพิ่มผลผลิตของเมืองซึ่งจะทำให้เมืองมีการขยายออกไป (โสมสกา เพชรานนท์, 2547)

ปัจจุบันทางเทศบาลเมืองมหาสารคามได้มีผังเมืองรวมเมืองมหาสารคาม (ปรับปรุงครั้งที่ 2) สำหรับผังเมืองรวมเมืองมหาสารคามฉบับปรับปรุงใหม่นี้ จะครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 5 ตำบล 2 เทศบาลประกอบด้วย ตำบลเกิ้ง ตำบลแก่งเลิงจาน ตำบลท่าสองคอน ตำบลเขวา ตำบลแวงน่าง เขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม และเขตเทศบาลตำบลแวงน่าง รวมพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 152 ตารางกิโลเมตร เพิ่มขึ้นจากผังเมืองเดิมอยู่ที่ 24.14

ตารางกิโลเมตร (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2555)

แต่การจัดทำผังเมืองรวมนี้ยังไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง โดยเฉพาะตลอดแนวพื้นที่ถนนเลียบเมืองจากสี่แยกบ้านดินดำ ตำบลเก็ง เส้นทางแยกศูนย์ราชการไปหาชุมชนวงนาง และถนนเลียบเมืองไปจนถึงบายพาสสู่จังหวัดร้อยเอ็ด ปัจจุบันเป็นพื้นที่ที่กำลังเจริญเติบโตทั้งธุรกิจบ้านจัดสรร ห้องพัก รีสอร์ท โฮว์รูม อาคารพาณิชย์ ธุรกิจบริการ แต่ผังเมืองรวมได้กำหนดเป็นพื้นที่สีเขียวตลอดแนว จึงเป็นอุปสรรคต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจท้องถิ่น และมีผู้มีส่วนได้เสียร้องเรียนเข้ามาจำนวนมาก (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2557) ทางหอการค้าจังหวัดมหาสารคาม จึงขอให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบไปร้องคัดค้านได้ เนื่องจากขณะนี้อยู่ระหว่างการประกาศเพื่อรักษาสิทธิ์ โดยจะปิดประกาศจำนวน 90 วัน (วันที่ 1 พ.ค.-29 ก.ค. 2557)

บทบาทวรรณกรรม

การบทบาทวรรณกรรมเป็นการศึกษาในเชิงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่อันเนื่องมาจากกิจกรรมในพื้นที่ในมิติของบทบาทของเมือง โดยชุมชนที่ศึกษาเป็นชุมชนที่มีกิจกรรมพิเศษด้านการบริการในพื้นที่ในทางเศรษฐศาสตร์จะเรียกว่า ศูนย์กลางย่อยหรือ Sub-center ซึ่งจะมีผลต่อพื้นที่ในการขยายตัวของชุมชน การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอันเนื่องมาจากเศรษฐกิจและกิจกรรมที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากปัจจัยพื้นฐานของพื้นที่ ที่ตั้ง การคมนาคมที่สะดวก ประชากร แหล่งงาน อุปสงค์ และอุปทานด้านบริการในพื้นที่ ซึ่งวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยเนื้อหาดังต่อไปนี้

(1) บทบาทของเมือง จากการอธิบายของ (Berry, 1967) จากการศึกษาด้านประชากร แหล่งงาน การใช้ที่ดิน สาธารณูปโภคพื้นฐาน

สามารถแบ่งเมืองได้ดังนี้ คือเมืองการทหาร เมืองอุตสาหกรรม เมืองท่องเที่ยว เมืองศูนย์กลางบริหาร ในปัจจุบันจากการศึกษาของ มนสิชา (2553) ได้ศึกษาบทบาทของเมืองจากบทบาทหน้าที่ของชุมชนเมือง 7 ด้านได้แก่ ประชากร การคมนาคม อุตสาหกรรมการผลิต การศึกษา การท่องเที่ยว การบริหาร และศักยภาพในการดึงดูดการลงทุนจากภาคเอกชน แต่ในเนื้อหาของงานวิจัยนี้ได้ศึกษาปัจจัยแฝงที่ทำให้เกิดกิจกรรมในพื้นที่ ซึ่งจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในอนาคต เพื่อเป็นข้อมูลที่สำคัญที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาพื้นที่รวมถึงป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอีกด้วย

(2) การเชื่อมโยงระหว่างชนบทกับเมืองผ่านเส้นทางคมนาคมนั้น ในบางครั้งอาจเกิดการใช้พื้นที่รอบๆ เมืองหรือรอบๆ ศูนย์กลาง ดังเช่นที่เกิดขึ้นในปทุมธานี จากการศึกษาของ (เปี่ยมสุข สนิท, 2550) พบว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นทำให้เกิดการใช้ที่ดินแบบผสมผสานระหว่างการเกษตรกับอุตสาหกรรม การเกษตรกับพาณิชยกรรม และที่อยู่อาศัย เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในภาคการเกษตรและอุตสาหกรรม และการโยกย้ายจากกิจกรรมในภาคการเกษตรไปเป็นนอกภาคการเกษตร เป็นกิจกรรมที่รวมกันอยู่ใกล้ๆ ศูนย์กลาง ในรูปแบบการเคลื่อนไหวของคนและสินค้าด้วยเส้นทางคมนาคมที่มีประสิทธิภาพ

(3) กระบวนการกลายเป็นเมืองในประเทศไทย เนื่องจากในปัจจุบันชนบทได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากจากอดีตถึงปัจจุบัน การแทรกตัวเข้ามาของระบบทุนนิยม การพัฒนาเส้นทางคมนาคม ความต้องการอาหารจากต่างประเทศ สังคมชนบทได้ถูกดึงเข้าสู่วิถีทุนนิยม ทำให้ชนบทเปลี่ยนแปลงไปทั้งวิถีชีวิต การบริโภค และการผลิตแบบทุนนิยม ปัญหาทางธรรมชาติต่างๆ ทำให้เกิดการย้ายจากชนบทเข้าสู่เมืองเพื่อหาโอกาสที่ดีกว่าทางเศรษฐกิจทั้งการมีงานทำและรายได้ (ชาย โภธิสิตา, 2555) และตัวกระตุ้นที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนคือ นโยบายของรัฐดังเช่น

ในอดีตสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ประกาศใช้แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือพัฒนาขอนแก่นเป็นเมืองหลัก การก่อตั้งมหาวิทยาลัยขอนแก่น ทำให้ภาคเอกชนมีการค้า การบริการ และอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น การขยายตัวของเมืองทำให้พื้นที่การเกษตรกลายเป็นบ้านจัดสรรและอาคารเชิงพาณิชย์มากขึ้น ทำให้อาชีพเกษตรกรรมลดลง จนในปัจจุบันขอนแก่นได้กลายเป็นเมืองศูนย์กลางที่สำคัญในหลายๆ ด้าน (วรรณโณบล และผกาภาส, 2556)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดศูนย์กลางย่อยด้านสินค้าและบริการ

(2) เพื่อศึกษาขอบเขตตลาดประเภทของสินค้าและบริการ

(3) เพื่ออธิบายผลการศึกษาต่อแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพในพื้นที่ชุมชนวงน่างซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของผังเมืองรวมเมืองมหาสารคาม

วิธีดำเนินการวิจัย

(1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ข้อมูลจากแบบสอบถามผู้วิจัยได้กำหนดจำนวนกลุ่มประชากรโดยวิธีประยุกต์ ใช้การสุ่มกลุ่มตัวอย่างประชากรแบบ (Purposive Sampling) ร่วมกับวิธีการทดสอบทางสถิติ (Test of Signification) ซึ่งใช้กลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำ 40 ตัวอย่างในการวิจัย ทั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้กลุ่มตัวอย่าง 5 เท่าจากการคำนวณเพื่อให้ข้อมูลน่าเชื่อถือ ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 200 คน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นประชากรอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป ที่เข้ามาซื้อสินค้าและใช้บริการ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ได้แก่ โยธาธิการและผังเมืองจังหวัดมหาสารคาม นายกเทศมนตรีตำบลวงน่าง และผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้ที่มีส่วน

เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในพื้นที่ ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative data) ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) คือ มีหัวข้อคำถามกำหนดไว้และจัดบันทึกโดยผู้สัมภาษณ์แต่จะไม่เรียงลำดับในการถาม เพื่อให้ผู้สัมภาษณ์ตอบได้โดยอิสระครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ และการสังเกต

(2) พื้นที่ศึกษา พื้นที่ชุมชนวงน่างตลอดสองฝั่งถนนทางหลวง 2040 เริ่มตั้งแต่ศูนย์ราชการมาจนถึงสุดชุมชนวงน่างที่ ปตท.คาร์แคร์ รวมระยะทางประมาณ 2.6 กิโลเมตร เป็นชุมชนที่มีการใช้บริการต่างๆ มีตลาดเย็นซึ่งมีผู้ใช้บริการหนาแน่นทุกวัน อีกทั้งยังพบว่ามีการสะดวกซื้อเซเว่น-อีเลฟเว่นและโลตัสเอ็กซ์เพรส ที่ตั้งอยู่หน้าตลาดซึ่งแตกต่างจากชุมชนอื่นที่พบได้แต่ในอำเภอหรือในเมืองใหญ่ๆ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีและเป็นปรากฏการณ์ การกลายเป็นเมืองทางด้านพฤติกรรมหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้น (นัตรชัย พงศ์ประยูร, 2527) และเป็นการศึกษาประเภท Positive Economic หรือเศรษฐศาสตร์ที่เป็นจริง¹ เพื่ออธิบายสภาวะการณ์ของเมืองที่เป็นอยู่

(3) การวิเคราะห์ผล นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา จากแบบสอบถามมาวิเคราะห์ผลด้วยโปรแกรมวิเคราะห์ผลทางสถิติ นำเสนอเป็นค่าสถิติพื้นฐาน วิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Semi-structured interview) จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) จากการทบทวนวรรณกรรม ทฤษฎีและงานวิจัยที่ผ่านมา (Literature Review) มาวิเคราะห์ด้านต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาอธิบายแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

¹ เศรษฐศาสตร์ที่เป็นจริง (Positive Economic) คือ การอธิบายสภาวะการณ์ของเมืองที่เป็นอยู่ หรืออธิบายว่า สภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นของเมืองเป็นอย่างไร เกิดขึ้นได้อย่างไร

ผลจากการศึกษา

การศึกษาเรื่องบทบาทการเป็นศูนย์กลางย่อย (Sub-Center) ของชุมชนแว่นาง เป็นการศึกษาเรื่องเมืองในอีกมิติหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เนื่องจากในปัจจุบันระบบทุนนิยมได้เข้ามาเปลี่ยนระบบการผลิตแบบเดิมที่พออยู่พอกินกลายเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว มีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการเพิ่มผลผลิตเพื่อให้มีรายได้เพียงพอในการดำรงชีพ บางรายขายที่ดินทำกินไปประกอบอาชีพอื่นเนื่องจากค่าครองชีพที่สูงขึ้นเรื่อยๆ และพื้นที่ในภาคอีสานส่วนมากจะทำนาในฤดูฝนได้เพียงฤดูเดียวทำให้นอกฤดูเก็บเกี่ยวเกษตรกรหันไปทำอาชีพเสริม ในชุมชนแว่นางเองเมื่อยี่สิบปีที่ผ่านมามีนักท่องเที่ยวเดินทางประมาณ 40 ไร่ จากการปรับเปลี่ยนป่าเสื่อมโทรมและขุดบ่อบาดาลเพื่อนำมาไว้ใช้ในการปลูกผักเพื่อให้เกษตรกรในชุมชนมีรายได้เสริม โดยผู้ปลูกรวมกลุ่มจ่ายค่าไฟฟ้าสูบน้ำซึ่งเกิดค่าใช้จ่ายน้อยมาก มีการปลูกผักปลอดสารพิษหลายชนิด และนำมาขายยังตลาดในชุมชนแว่นาง ชาวบ้านมีการหาของป่ามาวางขาย มีอาหารอีสานสำเร็จรูป ทำให้มีการค้าเกิดขึ้นในชุมชนและในปัจจุบันตลาดแห่งนี้มีผู้มาใช้บริการอย่างหนาแน่นในทุกๆ วัน และยังพบว่าผู้คนที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคามหรือที่อยู่ในศูนย์กลางหลัก (Central Place) ยังมาใช้บริการมากถึงร้อยละ 35 เป็นอันดับสองรองจากชุมชนแว่นาง (ร้อยละ 46) จากการศึกษาพบว่า

1) ปัจจัยที่ทำให้เกิดศูนย์กลางย่อยจากปัจจัยโดยรอบบริเวณ (1) ทำเลที่ตั้งของชุมชนที่มีศูนย์ราชการจังหวัดมหาสารคาม สาธารณสุขจังหวัดมหาสารคาม โรงเรียนบ้านหนองแวงสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองมหาสารคาม สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองมหาสารคาม สำนักงานขนส่งจังหวัดมหาสารคาม สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดมหาสารคาม สำนักงานปศุสัตว์อำเภอเมืองมหาสารคาม สถานีทดสอบพันธุ์สัตว์มหาสารคาม

และศูนย์วิจัยและพัฒนาปศุสัตว์เขต ทำให้มีผู้มาใช้บริการมาจากสถานที่ต่างๆ เหล่านี้ (2) เข้าถึงได้ง่าย เนื่องจากตลาดแห่งนี้ตั้งอยู่ติดกับถนนหลัก โดยที่เวลามาใช้บริการสามารถจอดรถริมฟุตบาทแล้วเดินเข้ามาใช้บริการได้ง่าย ในช่วงที่จราจรหนาแน่นก็จะจอดรถไกลออกไปแต่ก็อยู่ในระยะไม่เกิน 200 เมตรซึ่งสามารถเดินเท้าเข้ามาใช้บริการได้ไม่ถึง 5 นาที (3) มีสินค้าที่หลากหลาย ภายในตลาดเย็นเองก็มีสินค้าไว้บริการหลากหลาย เช่น ผัก อาหารทะเล วัตถุดิบในการทำอาหาร เครื่องปรุงต่างๆ ผลไม้ตามฤดูกาล อาหารสำเร็จรูป อีกทั้งบริเวณรอบๆ ก็มีร้านค้าให้บริการที่หลากหลาย เช่น ร้านสะดวกซื้อ และร้านบริการต่างๆ ซึ่งสามารถให้บริการได้อย่างเพียงพอในการใช้ชีวิตประจำวัน (4) ระยะทางจากที่พักมายังศูนย์กลางย่อยไม่ไกลมาก พบว่าผู้ที่เข้ามาใช้บริการที่เดินทางมาไกลที่สุดมาจากตำบลท่าขอนยางเป็นระยะทาง 20 กิโลเมตรและเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัวซึ่งใช้เวลาเดินทางประมาณ 15 นาทีโดยใช้ถนนเลี่ยงเมืองในการเดินทาง นอกจากนี้ยังมีสินค้าพิเศษที่ดึงดูดลูกค้าได้แก่ ของป่าหรืออาหารป่าตามฤดูกาล มีผักปลอดสารพิษที่ชุมชนปลูกและนำมาจำหน่ายเอง อีกทั้งสามารถต่อรองราคาได้ซึ่งเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของชุมชน

ภาพประกอบ 1 สภาพการจราจรบริเวณศูนย์กลางย่อยของชุมชนแว่นาง (ภาพถ่าย : โดยผู้วิจัย, 2557)

ตาราง 1 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่

หัวข้อ	ประเด็นเชิงบวก	ประเด็นเชิงลบ
บทบาทของชุมชน	หน่วยงานท้องถิ่นส่งเสริมให้ชาวบ้านมีรายได้ โดยปรับปรุงพื้นที่เสื่อมโทรม 40 ไร่ ให้เป็นแหล่งทำเกษตรปลอดสารพิษให้ชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ ทำให้เกิดตลาดเย็น มีพ่อค้าแม่ค้าในชุมชนนำของป่าที่หาได้มาจำหน่าย ปัจจุบันพื้นที่ให้บริการมีผู้มาใช้บริการมากขึ้นเรื่อยๆ อีกทั้งยังมีปัจจัยส่งเสริม ได้แก่ ทำเลที่ตั้งของชุมชน เส้นทางคมนาคมที่สะดวก ร้านค้าและบริการหลากหลาย และร้านสะดวกซื้อเบรนนเม	พื้นที่บริการเป็นที่ตั้งแต่เดิม ปัจจุบันมีความหนาแน่น แออัดเนื่องจากมีผู้มาใช้บริการมาก ที่จอดรถไม่เพียงพอ แม่ค้าจากต่างถิ่นนำสินค้าที่ซื้อมาจำหน่าย เช่น ผักที่ไม่ปลอดสารพิษ
การขยายตัวของพื้นที่	ขยายไปตามเส้นทางหลัก 2040 จากชุมชนมายังศูนย์ราชการเนื่องจากโอกาสทางด้านเศรษฐกิจในพื้นที่	ยังไม่มียุทธศาสตร์วางผังเมืองขนาดใหญ่ เพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชน
ด้านสิ่งแวดล้อม	วิถีชีวิตในแบบชนบทในการทำเกษตรกรรม มีอากาศดี ทิวทัศน์ที่สวยงาม อยู่ใกล้ศูนย์กลางหลักเหมาะสำหรับพัฒนาเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ	ชุมชนที่ปักอาศัยต้นไม้ปกคลุมน้อย ทำให้อากาศค่อนข้างร้อน อีกทั้งบ้านเรือนก็ปลูกติดกัน ถนนย่อยในชุมชนแคบไม่มีที่สำหรับปลูกต้นไม้ให้ความร่มรื่นในชุมชน ปัจจุบันกำลังแก้ไขทางเดินน้ำเสีย
ด้านการบริหารจัดการ	มีเงินอุดหนุนจากหน่วยงานอื่นๆ มาช่วยเหลือบางส่วน และท้องถิ่นมีการส่งเสริมบทบาทของชุมชนในด้านต่างๆ เช่น การสร้างห้องน้ำเพิ่มเติมที่สะอาด การจัดให้มีการตรวจสอบคุณภาพสินค้าเพื่อให้ผู้มาใช้บริการมั่นใจ การหาพื้นที่เหมาะสมในการจัดทำตลาดเย็นแห่งใหม่	ชาวบ้านและผู้ค้าส่วนมากไม่ยอมย้ายแหล่งค้า เนื่องจากเห็นว่าพื้นที่เดิมสะดวก เข้าถึงง่าย และบางส่วนก็เป็นอาคารถาวร ซึ่งหากย้ายไปแหล่งใหม่อาจทำให้ค้าขายไม่ได้

2) ขอบเขตสินค้าและบริการ หรือขอบเขตตลาด (Market Boundary) ในทางเศรษฐศาสตร์ คือพื้นที่ซึ่งธุรกิจสามารถกำหนดราคาสินค้าได้ต่ำกว่าคู่แข่งโดยมีปัจจัยในการกำหนดขอบเขตได้แก่ ต้นทุนในการเดินทาง อุปสงค์ต่อหัวของผู้บริโภค ความหนาแน่นของประชากร และการประหยัดจากขนาด (โลสมสกว เพชรานนท์, 2547) ในการศึกษาขอบเขตตลาดของ

ชุมชนแวงนางนี้วัดจากอุปสงค์ของผู้มาใช้บริการ ซึ่งผู้บริโภคจะเป็นผู้กำหนดขอบเขตโดยอัตโนมัติ ซึ่งพบว่าผู้มาใช้บริการในชุมชนแวงนางที่มาจากระยะทางไกลที่สุดคือตำบลท่าขอนยาง ซึ่งมีระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตรหากไม่นับรวมกับผู้ที่มาจากอำเภอกวาปีปทุมซึ่งมีระยะทางประมาณ 35 กิโลเมตร ทั้งนี้เนื่องจากการมาใช้บริการเป็นทางผ่านในการเดินทางเป็นประจำซึ่งแตกต่างจากผู้

ที่มาจากตำบลท่าขอนยางซึ่งการเดินทางได้ผ่านแหล่งให้บริการหลายจุด ได้แก่ ตลาดในชุมชนท่าขอนยาง ห้างมิกซ์ ตลาดสินค้าเกษตร แต่เลือกที่จะมาใช้บริการในชุมชนแห่งนี้และมาใช้บริการตลาดเย็นเพื่อมาซื้อผักปลอดสารพิษและของป่าตามฤดูกาล หรืออาจเรียกว่าเขตอิทธิพลของตลาดเย็น ผักปลอดสารพิษ และของป่า ของชุมชนแห่งนี้ด้านทิศตะวันตกมีอิทธิพลไกลออกไปถึงตำบลท่าขอนยางนั่นเอง

3) แนวโน้มการขยายตัวของชุมชน แนวโน้มการขยายตัวของชุมชน จากสถานการณ์ในปัจจุบันชุมชนแห่งนี้มีบทบาทด้านการค้าตลาดเย็น ซึ่งเป็นเศรษฐกิจในชุมชนที่ผู้ได้รับผลประโยชน์คือผู้ค้าและผู้มารับบริการ ซึ่งรายได้จากการเก็บภาษีในพื้นที่ก็มีไม่มากพอ ที่จะเปลี่ยนแปลงชุมชนได้รวดเร็ว ซึ่งในการพัฒนาพื้นที่ของทางเทศบาลเองก็ได้ขอความอนุเคราะห์หน่วยงานอื่นอยู่บ้าง จากบทบาทของชุมชนในปัจจุบันที่มีความต้องการงบประมาณในการรองรับผู้มาใช้บริการทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชนสำหรับที่จอดรถ ด้านความปลอดภัย ห้องสุขาที่กำลังจะก่อสร้างเพิ่มเติมให้เพียงพอกับผู้มาใช้บริการ

การเปลี่ยนแปลงของที่พักอาศัยของชุมชนที่อยู่ติดกับถนนสายหลักมีลักษณะชั้นล่างเพื่อการพาณิชย์และชั้นบนเพื่ออยู่อาศัยทั้งนี้เนื่องมาจากความมีโอกาสในการค้า การลงทุนในพื้นที่ที่มีผู้เข้ามาใช้บริการในชุมชน และเป็นรูปแบบขยายตัวตามแนวถนนจากชุมชนไปยังด้านทิศเหนือไปยังศูนย์ราชการจังหวัดมหาสารคามหรือเรียกอีกชื่อ ว่าศูนย์การค้าแบบริบบอน ซึ่งยึดการเข้าถึงเป็นหลัก มองเห็นได้ชัดเจน อยู่ทำเลติดกับถนนสายหลักต่างๆ

หากชุมชนแห่งนี้มีแรงสนับสนุนจากภายนอกส่งเสริมให้เป็นศูนย์กลางที่มีการค้าและบริการที่หลากหลายกว่าเดิมจากทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น มีธนาคาร ไปรษณีย์ โรงพยาบาล เอกชน ระบบขนส่ง หรือเส้นทางรถไฟทางคู่ที่จะ

ผ่านมายังมหาสารคาม ก็จะทำให้พื้นที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เหมือนดังเมืองขอนแก่นในอดีตที่ได้นำเอาทฤษฎี Growth Poles มาใช้พัฒนาศูนย์กลางย่อย ซึ่งตัวชี้้นำการเจริญเติบโตของเมืองขอนแก่นที่สำคัญ ได้แก่ การศึกษา (มหาวิทยาลัยขอนแก่น) อุตสาหกรรม และการแพทย์ ศูนย์การผลิตการค้าและการลงทุน ประกอบกับนโยบายสนับสนุนเมืองศูนย์รองทำให้ขอนแก่นมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการย้ายฐานการผลิตเข้ามายังขอนแก่น การย้ายเข้ามาทำงานทำให้มีอำนาจซื้อที่สูงขึ้น และราคาที่ดินที่สูงกว่าราคาประเมิน

บทบาทของชุมชน เมื่อพิจารณาข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนามพบว่าชุมชนแห่งนี้เป็นย่านการค้าและพาณิชยกรรม มีการเข้ามาใช้บริการในแหล่งตลาดเย็นและร้านค้าต่างๆ ในบริเวณใกล้เคียง การเข้ามาซื้อสินค้าที่ผลิตโดยชุมชนเองเป็นส่วนมากซึ่งเป็นผักปลอดสารพิษมีราคาไม่แพง สามารถต่อรองราคากันได้ซึ่งไม่เหมือนกับการซื้อของในห้างที่ติดป้ายราคาไว้ ผู้มาใช้บริการก็จะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่รอบๆ ชุมชน มีการเดินทางโดยรถมอเตอร์ไซด์เป็นส่วนใหญ่ และรถยนต์ส่วนตัวจากผู้เดินทางมาระยะไกลขึ้นหรือตามความสะดวกเช่นอาจเป็นเวลาหลังเลิกงานมาแวะใช้บริการก่อนกลับที่พักอาศัย และเป็นศูนย์กลางย่อยที่ให้บริการในส่วนของสินค้าและบริการที่มีความจำเป็น เช่น ร้านค้า ร้านสะดวกซื้อ ปั้มน้ำมัน ส่วนสถานบริการอื่นๆ นั้นยังไม่ได้รับความนิยมมากนัก เช่น ร้านเสริมสวย ตู้ซ่อมรถ และผู้มาใช้บริการส่วนมากให้ความเห็นว่าบทบาทของชุมชนก็คือตลาดเย็นแห่งนี้เอง

ตาราง 2 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้มาใช้บริการในศูนย์กลางย่อยชุมชนวงน่าง

ประเด็นความพึงพอใจ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
1. ความสะดวกในการเดินทาง	3.70	1.057	มาก
2. ความเหมาะสมของที่ตั้งและทำเล	4.10	0.997	มาก
3. มีสินค้าที่ต้องการ และหลากหลาย	3.96	0.772	มาก
4. มีสถานที่ใกล้เคียง ทำให้ได้รับบริการครบ	3.56	0.917	มาก
5. สามารถรองราคาได้	3.43	0.836	มาก
6. สถานที่สะอาด	3.38	0.853	ปานกลาง
7. ใกล้บ้านหรือที่ทำงาน	3.98	1.054	มาก

ผลจากการสำรวจ (ตาราง 2) มีค่าความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก แต่ถ้านำค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) มาบวกลบค่าเฉลี่ยและมองในแง่สถานะความเป็นศูนย์กลางย่อยของชุมชนวงน่าง จะเห็นได้ว่าความพึงพอใจอยู่ในระดับที่น้อยถึงมาก ได้แก่ ข้อ (5) สามารถรองราคาได้ มีค่าความพึงพอใจอยู่ในช่วง 2.60 – 4.27 และ ข้อ (6) สถานที่สะอาดและมีสินค้าน่าสนใจ มีค่าความพึงพอใจอยู่ในช่วง 2.53 – 4.23 เนื่องมาจากแม่ค้าบางรายไม่ได้นำสินค้าที่ผลิตเองจำหน่ายทำให้บางรายการสินค้าไม่สามารถลดราคาได้ และสถานที่ให้บริการยังมีความสะอาดน้อยกว่าความคิดเห็นของผู้มาใช้บริการ

การจำแนกเมืองตามลำดับชั้นการปกครอง ชุมชนวงน่างมีฐานะเป็นเทศบาลตำบล ถือได้ว่าเป็นเมืองขนาดเล็ก หากจำแนกชุมชนตามลำดับชั้นของการตอบสนองประโยชน์ต่อพื้นที่โดยรอบ เป็นชุมชนลำดับที่ 4 ที่มีประชากรไม่เกิน 10,000 คน หากจำแนกตามลำดับชั้นของชุมชนตามแนวคิดรูปแบบเมืองและการขยายตัว ซึ่งเป็นรูปแบบที่ใช้กันอย่างแพร่หลายและมีความชัดเจนของลักษณะทางสังคมสูง ชุมชนวงน่างจัดเป็น (Community หรือ ชุมชนขนาดเล็ก) ประกอบด้วย (Neighborhood) 4-5 หมู่บ้าน มีบริเวณที่เป็นศูนย์กลาง (Center) ทำหน้าที่ให้บริการและการค้า

ของชุมชนมีประชากรรวมทั้งสิ้นประมาณ 5,400 คน (วารุณี เอกอภิชัย, 2551) จะเห็นได้ว่าการกำหนดลำดับของชุมชนมีหลายแนวคิด แต่ที่ใช้แบ่งลำดับของเมืองที่นิยมกันในประเทศไทยจะใช้ความหนาแน่นของประชากรและเขตการปกครองเป็นเกณฑ์ กำหนดลำดับของชุมชน

ปัญหาและความต้องการของคนผู้มารับบริการ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 ด้านได้แก่

1) ด้านพื้นที่ ปัจจุบันนอกจากคนในพื้นที่มาใช้บริการแล้วยังมีคนนอกพื้นที่จากในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม ชุมชนที่ใกล้เคียง และผู้ที่สัญจรผ่านชุมชน ทำให้สภาพพื้นที่รอบนอกตลาดเกิดความแออัด สถานที่จอดรถไม่เพียงพอ มีการจอดรถทั้งสองฝั่งถนนและเดินข้ามถนนเพื่อเข้าไปใช้บริการ ผู้ที่อยู่ละแวกใกล้เคียงเลือกใช้การเดินทางเท้า จักรยาน และมอเตอร์ไซด์เข้ามาใช้บริการในพื้นที่ และผู้ที่เดินทางมาจากที่อื่นหรือมาแวะก่อนกลับบ้านส่วนมากใช้รถยนต์ส่วนตัวเนื่องจากกระยะทางและความสะดวกของแต่ละคน

2) ด้านบริการ ปัจจุบันจะมีเจ้าหน้าที่มาให้บริการความสะดวกในการสัญจรด้านหน้าตลาด เพื่อให้รถที่ขับผ่านมาชะลอความเร็วและเพื่อให้ผู้ขับที่ระมัดระวังผู้มาใช้บริการ สร้างความปลอดภัยในพื้นที่ นอกจากตลาดเย็นแล้วสิ่งที่ดึงดูดให้มาใช้บริการในชุมชนก็คือร้านสะดวกซื้อ ร้านค้าต่างๆที่

อยู่รอบ ๆ ตลาดทำให้ผู้มาใช้บริการได้รับบริการที่หลากหลาย ที่สำคัญสินค้าที่นำมาขายราคาไม่แพง และสามารถต่อรองกับแม่ค้าได้และสิ่งนี้ยังเป็นเสน่ห์อีกอย่างหนึ่งของตลาดแห่งนี้ แต่บางคนที่มาหาอาหารทะเลและผลไม้ก็จะได้แค่ไม่กี่ชนิดเพราะมีบริการให้ไม่หลากหลาย

3) ด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนแขวงนางยังพบปัญหาน้ำเสียในชุมชนซึ่งทางเทศบาลกำลังเร่งแก้ไขในการขยายขนาดท่อน้ำทิ้ง บริเวณชุมชนพักอาศัยมีต้นไม้ไม่มากนักเนื่องจากตัวอาคารบ้านเรือนอยู่ติด ๆ กันทำให้ไม่มีที่ว่างสำหรับปลูกต้นไม้ อีกทั้งพื้นที่ถนนในชุมชนมีความกว้างพอดีกับรถยนต์สองคันวิ่งสวนกัน ไม่มีพุ่มไม้สำหรับเดินหรือปลูกต้นไม้ให้ความร่มรื่นกับชุมชน รอบ ๆ ชุมชนยังมีสภาพที่เป็นธรรมชาติสวยงามของท้องทุ่งนาตามแบบฉบับของชนบทภาคอีสาน ความคิดเห็นของผู้มารับบริการที่ต้องการให้ปรับปรุงมากที่สุดคือห้องน้ำไม่เพียงพอ และอยากให้มีการตรวจสอบความปลอดภัยของอาหารเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้มารับบริการ ซึ่ง 2 สิ่งนี้ได้ระบุไว้ในแผนพัฒนา 3 ปีของเทศบาลตำบลแขวงนางแล้ว ความต้องการรองลงมาอยากให้อาคารในพื้นที่จะไม่ต้องเดินทางไปในศูนย์กลางหลัก และสถานบริการอื่นๆ เพิ่มอีกที่ชุมชนยังไม่มีได้แก่ ที่ทำการไปรษณีย์ ศูนย์จำหน่ายสินค้าโอท็อปในการจำหน่ายงานหัตถกรรมท้องถิ่น ในบางครั้งผู้มารับบริการต้องการของฝากก็สามารถมารับบริการได้ที่ชุมชนแห่งนี้

อภิปรายและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทบาทการเป็นศูนย์กลางย่อยด้านสินค้าและบริการของชุมชนแขวงนาง พบว่าปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดศูนย์กลางซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีแหล่งกลางของคริสตัลเลอร์ ที่กล่าวว่าแหล่งกลางจะให้บริการที่หลากหลายและมีขอบเขตโดยอิงจากผู้มาใช้บริการและมีลักษณะเหมือนรังผึ้งที่มี

ศูนย์กลางย่อยอยู่รอบ ๆ ศูนย์กลางหลักต่อไปเรื่อย ๆ และแหล่งกลางย่อยนั้นก็จะมีสินค้าและบริการต่าง ๆ ที่จำเป็นที่สุดตามระดับการทรงตัว (threshold) คือ ขนาดตลาดที่เล็กที่สุดจะมีสินค้าบริการที่จำเป็นที่สุดสำหรับผู้คนในบริเวณรอบนอก ถ้าสินค้าน้อยอย่างกว่านั้นหรือลูกค้าน้อยอย่างกว่านั้นจะดำรงความเป็นแหล่งกลางอยู่ไม่ได้ คือขายได้น้อยจะขาดทุนและต้องเลิกกิจการไป (โสมสกว เพชรานนท์, 2547) เห็นได้จากบริการที่เกิดขึ้นจะมีเฉพาะสินค้าหรือบริการที่จำเป็นที่สุดในชุมชน ซึ่งในชุมชนแขวงนางเป็นศูนย์กลางที่มีระดับการทรงตัวที่ดีและเติบโตอย่างช้า ๆ เรื่อยมาเห็นได้จากความหนาแน่นของพื้นที่ให้บริการ

การศึกษานี้สอดคล้องกับสมมุติฐาน คือเส้นทางคมนาคมที่สะดวกทำให้เกิด ศูนย์กลางย่อย (Sub-Center) แหล่งสินค้าและบริการด้านต่าง ๆ และสอดคล้องกับความเห็นของ (ฉัตรชัย พงศ์ ประยูร, 2527) ที่กล่าวว่าเส้นทางคมนาคมมีบทบาทสำคัญต่อระบบแหล่งกลางเป็นที่สุด เนื่องจากสมัยนี้รถยนต์ส่วนตัวและรถบรรทุกมีประสิทธิภาพการขนส่งมากขึ้น และมีสิ่งที่เพิ่มเข้ามาจากการนำเครื่องมือวิเคราะห์ขอบเขตตลาด (Market Boundary) เข้ามาประยุกต์ใช้เพื่อสำรวจพฤติกรรมของผู้มาใช้บริการ ได้แก่ ระยะทาง เข้าถึงได้ง่าย มีสินค้าพิเศษที่ดึงดูดลูกค้า มีสินค้าที่หลากหลาย และมีปัจจัยเสริมจากสถานที่ราชการใกล้เคียง สามารถสรุปประเด็นที่ศึกษาได้ดังนี้

1) ปัจจัยที่ทำให้เกิดศูนย์กลางย่อยจากปัจจัยโดยรอบบริเวณที่ตั้งของชุมชนที่มีศูนย์ราชการจังหวัดมหาสารคาม สำนักงานโยธาธิการจังหวัดมหาสารคาม สำนักงานที่ดินจังหวัดมหาสารคาม ทำให้มีผู้มาใช้บริการมาจากสถานที่ต่าง ๆ เหล่านี้ อีกทั้งระยะทางจากเทศบาลเมืองมหาสารคามมายังชุมชนเพียงแค่ 7 กิโลเมตรและการเดินทางในปัจจุบันก็ใช้รถยนต์ส่วนตัวทำให้ไปมาสะดวก ประกอบกับการคมนาคมที่สะดวกสบายเข้าถึงได้ง่ายโดยสามารถจอดรถริมถนนแล้วเข้าไป

ใช้บริการ ตำแหน่งที่ตั้งชุมชนแวงนางยังอยู่ติดกับถนนหลักในตำแหน่งที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยรอบ และยังเป็นทางเชื่อมไปยังอำเภอวาปีปทุม ผู้ที่สัญจรผ่านไปมาและผู้อาศัยอยู่โดยรอบก็เป็นผู้มาใช้บริการในชุมชน สิ่งสำคัญที่ทำให้ตลาดชุมชนแวงนางมีผู้มาใช้บริการอย่างหนาแน่นในทุกๆวันก็เนื่องมาจากสินค้าที่ชุมชนแห่งนี้นำมาจำหน่าย เป็นผักที่ปลอดสารพิษเกษตรกรปลูกเอง ของป่า (หนูน้าเห็ดป่า ไข่มดแดง) หามาจากชุมชน ราคาที่จำหน่ายก็เหมาะสมและยังสามารถต่อรองราคากับแม่ค้าได้ ซึ่งเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของชุมชนแห่งนี้ นอกจากนี้ตลาดเย็นแล้วยังมีร้านสะดวกซื้อ ร้านค้าละแวกใกล้เคียง ที่มีสินค้าอุปโภคและบริโภคที่หลากหลายที่จำเป็นในพื้นที่โดยรอบไว้คอยบริการทำให้ได้รับบริการที่เพียงพอในการใช้ชีวิตประจำวัน

2) ขอบเขตสินค้าและบริการ หรือขอบเขตตลาด (Market Boundary) โดยวัดจากอุปสงค์ของผู้มาใช้บริการ ซึ่งผู้บริโภคจะเป็นผู้กำหนดขอบเขตโดยอัตโนมัติ ซึ่งพบว่าผู้มาใช้บริการในชุมชนแวงนางที่มาจากระยะทางไกลที่สุดคือตำบลท่าขอนยาง ซึ่งมีระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร ซึ่งผู้ที่มาจากตำบลท่าขอนยางการเดินทางได้ผ่านแหล่งให้บริการหลายจุดได้แก่ ตลาดนัดชุมชนท่าขอนยาง ห้างบิ๊กซี ตลาดสินค้าเกษตร แต่เลือกที่จะมาใช้บริการในชุมชนแวงนางแห่งนี้และมาใช้บริการตลาดเย็นเพื่อมาซื้อผักปลอดสารพิษและของป่าตามฤดูกาล หรืออาจเรียกได้ว่าเขตอิทธิพลของตลาดเย็น ผักปลอดสารพิษ และของป่าของชุมชนแวงนางด้านทิศตะวันตกมีอิทธิพลไกลออกไปถึงตำบลท่าขอนยาง 3) ด้านบทบาทของชุมชน ในปัจจุบันศูนย์กลางย่อยแห่งนี้มีบทบาทที่เด่นชัดด้านการค้าและพานิชยกรรมประเภทตลาดเย็น ซึ่งในช่วงเวลา 15.00 น. ถึง 18.00 น. จะมีผู้ใช้บริการอย่างหนาแน่น คนในชุมชนเองเลือกการเดินทางขี่มอเตอร์ไซด์ และปั่นจักรยานเข้ามาเพื่อหลีกเลี่ยงการจราจรที่หนาแน่นในพื้นที่ ส่วนผู้ที่ขับรถยนต์ส่วนตัวมาใช้บริการส่วนมากจะเป็นคนนอก

พื้นที่มากถึงร้อยละ 54 ในด้านอื่นๆ ที่สอบถามไม่ค่อยจะมีบทบาทมากนัก ได้แก่ เป็นที่พักอาศัย เป็นพื้นที่ให้บริการสถาบันราชการ เป็นแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ

3) แนวโน้มการขยายตัวของชุมชน จากสถานการณ์ในปัจจุบันชุมชนแวงนางมีบทบาทด้านการค้าตลาดเย็น ซึ่งเป็นเศรษฐกิจในชุมชนที่ผู้ได้รับผลประโยชน์คือผู้ค้าและผู้มาใช้บริการ ซึ่งรายได้จากการเก็บภาษีในพื้นที่ก็มีไม่มากพอ ที่จะเปลี่ยนแปลงชุมชนได้รวดเร็ว ซึ่งในการพัฒนาพื้นที่ของทางเทศบาลเองก็ได้ขอความอนุเคราะห์หน่วยงานอื่นอยู่บ้าง จากบทบาทของชุมชนในปัจจุบันที่มีความต้องการงบประมาณในการรองรับผู้มาใช้บริการทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชนสำหรับที่จอดรถ ด้านความปลอดภัย ห้องสุขาที่กำลังจะก่อสร้างเพิ่มเติมให้เพียงพอกับผู้มาใช้บริการ

แหล่งพักอาศัยของชุมชนเป็นพื้นที่ดั้งเดิมซึ่งอยู่สองฝั่งถนนหลักเกาะกันเป็นกลุ่มก้อนอย่างหนาแน่น ส่วนบริเวณบ้านพักอาศัยที่อยู่ติดกับถนนใหญ่มีลักษณะชั้นล่างเพื่อการพาณิชย์และชั้นบนเพื่ออยู่อาศัยทั้งนี้เนื่องมาจากความมีโอกาสในการค้า การลงทุนในพื้นที่ที่มีผู้เข้ามาใช้บริการในชุมชนและเป็นรูปแบบขยายตัวตามแนวถนนจากชุมชนไปยังด้านทิศเหนือไปยังศูนย์ราชการจังหวัดมหาสารคามหรือเรียกอีกชื่อว่าศูนย์การค้าแบบริบบอน ซึ่งยึดการเข้าถึงเป็นหลัก มองเห็นได้ชัดเจนอยู่ท่าเลติดกับถนนสายหลักต่างๆ

บทบาทของชุมชนที่ศึกษาในครั้งนี้สามารถนำผลการศึกษาไปเพิ่มศักยภาพให้แก่ชุมชนในด้านต่างๆ หากประชากรในชุมชนมีรายได้ต่อหัวเพิ่มมากขึ้นก็จะเกิดผลดีหลายอย่างตามมา เช่น การไม่ขายที่ดินทำกินให้แก่นายทุน เกษตรกรไม่หันไปประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร ลูกหลานสามารถประกอบอาชีพในพื้นที่ได้ทำให้อาศัยกันพร้อมหน้าครอบครัวมีความสุข และจะเกิดความหวงแหนในพื้นที่ของตนเองสร้างความเข้มแข็งให้

แก่ชุมชน การเปลี่ยนแปลงของเมืองจากเศรษฐกิจในพื้นที่เองจะเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไปตามระดับการทรงตัว (threshold) แต่ถ้ามีแรงสนับสนุนจากภายนอกส่งเสริมให้เป็นศูนย์กลางที่มีการค้าและบริการที่หลากหลายกว่าเดิมจากทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น มีธนาคาร ไปรษณีย์ โรงพยาบาล เอกชน ระบบขนส่ง หรือเส้นทางรถไฟทางคู่ที่จะผ่านมายังมหาสารคาม เหมือนดังเมืองขอนแก่นในอดีตที่ได้นำเอาทฤษฎี Growth Poles มาใช้พัฒนาศูนย์กลางย่อย ในฐานะที่ขอนแก่นเป็นหัวการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและมีทิศทางการพัฒนาให้ขอนแก่นเป็นเมืองหลวงของภาคอีสาน เป็นศูนย์กลางคมนาคมและโลจิสติกส์เพื่อรองรับ AEC ซึ่งตัวชี้้นำการเจริญเติบโตของเมืองขอนแก่นที่สำคัญได้แก่ อุตสาหกรรม การศึกษา (มหาวิทยาลัยขอนแก่น) และการแพทย์ ศูนย์การผลิตการค้าและการลงทุน ประกอบกับนโยบายสนับสนุนเมืองศูนย์รองทำให้ขอนแก่นมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการย้ายฐานการผลิตเข้ามายังขอนแก่น การย้ายเข้ามาทำงาน อำนาจซื้อที่สูงขึ้น ราคาที่ดินที่สูงกว่าราคาประเมิน

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ในการศึกษาด้านบทบาทของชุมชนเป็นการศึกษาเพื่อหาหน้าที่ของเมืองในด้านต่างๆ เพื่อที่จะสามารถวางแผนพัฒนาพื้นที่ในการเพิ่มศักยภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

(1) จากการศึกษาบทบาทการเป็นศูนย์กลางย่อยของชุมชนวางน่างในครั้งนี้จะเห็นได้จากผลของแบบสำรวจที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งพบข้อค้นหาย่อยในพื้นที่ในด้านปัจจัยที่ทำให้เกิดศูนย์กลางดังที่กล่าวมาด้านต่างๆ ซึ่งมีผลทางด้านเศรษฐกิจในพื้นที่ที่ส่งผลต่อเนื่อง เช่น รายได้ อาชีพ การคงอยู่ของชุมชนดั้งเดิม ซึ่งหากชุมชนใดมีกิจกรรมพิเศษที่เกิดขึ้นนอกจากการวิเคราะห์จุด

แข็งจุดอ่อนแล้ว ควรเพิ่มการศึกษาบทบาทหรือกิจกรรมของชุมชนเพื่อให้เข้าใจคุณลักษณะของพื้นที่ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายอย่างเหมาะสม

(2) นอกจากประโยชน์ด้านนโยบายพัฒนาเมืองแล้ว การศึกษาบทบาทหรือกิจกรรมของเมืองก็จะพบความมีเอกลักษณ์ (Uniqueness) ของพื้นที่ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษเฉพาะและลักษณะแตกต่างกันออกไปจากพื้นที่อื่นๆ เพื่อนำสิ่งที่ควรอนุรักษ์ไปสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ (Spirit of place) โดยตั้งอยู่บนแนวคิดลักษณะของเมือง (Character of town) ในด้านการพัฒนาควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งที่เป็นคุณค่าในระดับเมือง และระดับความยั่งยืนของชุมชน ทั้งในสิ่งที่เป็เอกลักษณ์ทางรูปธรรม และนามธรรม

(3) ควรกำหนดผังการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนให้ชัดเจนและครอบคลุมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตว่าพื้นที่ใดจะพัฒนา พื้นที่ใดควรอนุรักษ์ หรือทำผังโมเดลของชุมชนเพื่อกำหนดทิศทางร่วมกับคนในชุมชน ทั้งนี้เพื่อป้องกันการใช้ประโยชน์ที่ไม่เป็นระเบียบ ทำให้เมืองไม่สวยงาม และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม อย่างเช่นพื้นที่แนวสองฝั่งถนนควรส่งเสริมด้านพณิชยกรรมเนื่องจากการเข้าถึงที่สะดวก หรือหากมีโครงการใหญ่ๆ เลือกลงในพื้นที่ เช่น โรงพยาบาลเอกชน ชุมทางสถานีรถไฟรางคู่ ศูนย์บริการต่างๆ ควรกำหนดแนวทางกำหนดลงในพื้นที่ให้มีความเหมาะสม ให้ส่งเสริมบริบทของชุมชนเดิม เนื่องจากสิ่งที่ตามมาคือประชากรในการเข้ามาในพื้นที่ ความต้องการที่อยู่อาศัย การเพิ่มขึ้นของเศรษฐกิจในพื้นที่ การกำหนดพื้นที่ให้สร้างบ้านจัดสรรตรงที่ได้ได้บ้างเพื่อไม่ให้ทำลายวิถีชุมชนเดิม ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้สามารถให้ผังเมืองบังคับใช้ได้เพื่อให้เมืองเป็นไปตามเจตนารมณ์และวิสัยทัศน์

ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

1) ควรศึกษามีติอื่น ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมศักยภาพของเมือง เช่น ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างศูนย์กลางหลักกับศูนย์กลางรองในด้านเศรษฐกิจ (Economic linkage) ด้านแรงงาน (Laborer) ด้านผู้ผลิต (production linkage) และผู้บริโภค (consumer) เพื่อทำความเข้าใจและกำหนด

พื้นที่ได้ว่าพื้นที่ควรใช้ประโยชน์ที่ดินในด้านใดหรือเหมาะสมใช้พื้นที่ในด้านใดมากที่สุด

2) ควรมีการรวบรวมวิธีการศึกษาด้านต่างๆ ของเมืองให้หลากหลายและทำเป็นคู่มือเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ศึกษาต่อได้เองอย่างน้อยผู้ใช้ข้อมูลก็จะมีข้อมูลที่จะนำไปวิเคราะห์จากมาตรฐานเดียวกันนี้ได้สะดวกรวดเร็ว

เอกสารอ้างอิง

- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, เทศบาลเมืองมหาสารคาม, องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในเขตผังเมืองรวม, สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดมหาสารคามและกรมโยธาธิการและผังเมือง. (2555). *ผังเมืองรวมมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม (ปรับปรุงครั้งที่ 2)*. เอกสารประกอบการประชุมเรื่องผังเมืองรวมมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม (ปรับปรุงครั้งที่ 2), ห้องประชุม 1201 กรมโยธาธิการและผังเมือง ถนนพระราม 9. นครชัย พงศ์ประยูร. (2527). *ภูมิศาสตร์เมือง*. กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2555). ชนบทไทยในวิถีทุนนิยม. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*. 37(4), 163-185.
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2557). *คลออดผังเมืองรวมมหาสารคาม ภาคธุรกิจไอทีดีดล็อกพื้นที่สีเขียวกันลงทุนใหม่*. [ออนไลน์]ได้จาก: http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1402301319 สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2557
- เปี่ยมสุข สนิท. (2550). *ความเชื่อมโยงระหว่างชนบทและเมืองในพื้นที่ขยายตัวของอภิมหานครกรุงเทพของอุตสาหกรรมขนาดเล็กในชนบท กรณีศึกษาจังหวัดปทุมธานี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาค คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มนสิชา เพชรานนท์. (2556). *ความเป็นเมืองศูนย์กลางและบทบาทของเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. ทุนสนับสนุนการวิจัยสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง พ.ศ. 2553-2554 การวิจัยโครงสร้างของระบบเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วรโรจน์บอล ควรอาจ และผกาภาส ถิ่นพิงงา. 2556. *กระบวนการกลายเป็นเมืองในประเทศไทย Urbanisation in Thailand*. นนทบุรี: สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.
- วารุณี เอกอภิชัย. 2551. *การศึกษาปัจจัยสนับสนุนความเป็นเมืองศูนย์กลาง เพื่อประเมินศูนย์กลางชุมชนเมืองของกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษา ศูนย์ลาดกระบัง ศูนย์มีนบุรี และศูนย์ดลิ่งชัน*. ค้นคว้าอิสระปริญญาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต สาขาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- โสมสกา เพชรานนท์. (2547). *เศรษฐศาสตร์เมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Berry, B. J. L., & Berry, B. J. (1967). *Geography of market centers and retail distribution*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Christaller, W. (1966). *Central places in southern Germany*. Germany: Prentice-Hall.